Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 26ης Ιουλίου 2017 *

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2003/88/ΕΚ – Άρθρο 17 – Προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων – Οργάνωση του χρόνου εργασίας – Προσαυξήσεις των αμοιβών – Ένωση παιδικής προστασίας – "Γονείς παιδικού χωριού" – Προσωρινή απουσία των "γονέων SOS" – Εργαζόμενες απασχολούμενες ως "αναπληρωτές γονείς SOS" – Έννοια»

Στην υπόθεση C-175/16,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Korkein oikeus (Ανώτατο Δικαστήριο, Φινλανδία) με απόφαση της 24ης Μαρτίου 2016, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 29 Μαρτίου 2016, στο πλαίσιο της δίκης

Hannele Hälvä,

Sari Naukkarinen,

Pirjo Paajanen,

Satu Piik

κατά

SOS-Lapsikylä ry,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους T. von Danwitz, πρόεδρο τμήματος, K. Lenaerts, Πρόεδρο του Δικαστηρίου, ασκούντα καθήκοντα δικαστή του τέταρτου τμήματος, E. Juhász, K. Jürimäe και K. Λυκούργο (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Wathelet

γραμματέας: C. Strömholm, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 2ας Μαρτίου 2017,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– οι H. Hälvä, S. Naukkarinen, P. Paajanen και S. Piik, εκπροσωπούμενες, αρχικώς, από την P. Ahonen, στη συνέχεια, από την P. Ahonen, επικουρούμενη από την T. Lehtinen, asianajaja,

* Γλώσσα διαδικασίας: η φινλανδική.

– η SOS-Lapsikylä ry, εκπροσωπούμενη, αρχικώς, από τον J. Syrjänen, στη συνέχεια, από τους J. Syrjänen και J. Nevala, asianajajat,

– η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την H. Leppo,

– η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους J. Möller και T. Henze,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους I. Koskinen και M. van Beek,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 6ης Απριλίου 2017,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Hannele Hälvä, της Sari Naukkarinen, της Pirjo Paajanen και της Satu Piik και, αφετέρου, του εργοδότη αυτών, SOS-Lapsikylä ry, όσον αφορά την εκ μέρους του τελευταίου αυτού εργοδότη άρνηση καταβολής σ' αυτές των αμοιβών οι οποίες αντιστοιχούν σε υπερωρίες, σε απογευματινή και νυχτερινή εργασία και σε εργασία Σαββάτου και Κυριακής που έχουν πραγματοποιηθεί κατά τα έτη 2006 έως 2009.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Το άρθρο 2 της οδηγίας 2003/88 ορίζει τα εξής:

«Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

1. "χρόνος εργασίας": κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος ευρίσκεται στην εργασία, στη διάθεση του εργοδότη, και ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του, σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές·

2. "περίοδος ανάπαυσης": κάθε περίοδος που δεν είναι χρόνος εργασίας·

[…]».

4 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να παρέχεται σε όλους τους εργαζομένους ετήσια άδεια μετ' αποδοχών διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές για την απόκτηση του σχετικού δικαιώματος και τη χορήγηση της άδειας.»

5 Το άρθρο 17, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη, τηρώντας τις γενικές αρχές για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, μπορούν να παρεκκλίνουν από τα άρθρα 3, 4, 5, 6, 8 και 16, εφόσον η διάρκεια του χρόνου εργασίας, λόγω των ιδιαιτεροτήτων της ασκούμενης δραστηριότητας, δεν υπολογίζεται ή/και δεν προκαθορίζεται ή μπορεί να καθορίζεται από τους ίδιους τους εργαζόμενους, ιδίως δε εφόσον πρόκειται για:

α) διευθυντικά στελέχη ή άλλα πρόσωπα εξουσιοδοτημένα να λαμβάνουν αποφάσεις αυτόνομα·

β) οικογενειακό προσωπικό, ή

γ) εργαζόμενους στον τελετουργικό τομέα των εκκλησιών και των θρησκευτικών κοινοτήτων.»

Το φινλανδικό δίκαιο

6 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του työaikalaki (605/1996) [νόμου (605/1996) περί του χρόνου εργασίας, στο εξής: νόμος περί του χρόνου εργασίας] ορίζει τα εξής:

«Ο παρών νόμος, πλην του άρθρου 15, παράγραφος 3, αυτού, δεν έχει εφαρμογή προκειμένου:

[…]

3) για εργασία που ο εργαζόμενος παρέχει κατ' οίκον ή υπό άλλες συνθήκες, από τις οποίες προκύπτει ότι ο έλεγχος της οργανώσεως του χρόνου εργασίας δεν ασκείται από τον εργοδότη·

[…]».

Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

7 Η SOS-Lapsikylä ry, ένωση που έχει ως σκοπό την παιδική προστασία, εξασφαλίζει, για τα παιδιά που τελούν υπό την προστασία της, στέγαση σε οιονεί οικογενειακό περιβάλλον εντός επτά παιδικών χωριών, εκ των οποίων έκαστο αποτελείται από περισσότερες οικίες. Στα παιδικά χωριά εργάζονται ο διευθυντής του χωριού, οι «γονείς SOS», οι «αναπληρωτές γονείς SOS» και άλλοι υπάλληλοι. Οι οικίες αποτελούν την κατοικία των παιδιών που φιλοξενούνται στο χωριό και σε καθεμία από αυτές στεγάζονται τρία έως έξι παιδιά καθώς και ο γονέας ή οι «γονείς SOS» (ή οι αναπληρωτές αυτών, σε περίπτωση απουσίας των «γονέων SOS»).

8 Οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης απασχολήθηκαν από την ένωση SOS-Lapsikylä ry ως «αναπληρωτές γονείς SOS» έως το 2009, ορισμένες δε εξ αυτών έως το 2010. Υπό την ιδιότητά τους ως «αναπληρωτών γονέων» που αναπλήρωναν τους «γονείς SOS» κατά τις απουσίες των τελευταίων (οι οποίες δικαιολογούνταν λόγω αργίας ή στο πλαίσιο ετησίων αδειών ή αναρρωτικών αδειών), οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης διέμεναν με τα παιδιά και ασχολούνταν, μόνες τους, με τα τρέχοντα ζητήματα της αντίστοιχης οικίας καθώς και με την εκπαίδευση και με τη μέριμνα των ανηλίκων που διέμεναν στην αντίστοιχη οικία, ιδίως, φροντίζοντας για τις προμήθειες και συνοδεύοντας τα παιδιά στις εξωτερικές δραστηριότητες.

9 Οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης άσκησαν αγωγή ενώπιον του Etelä-Savon käräjäoikeus (πρωτοδικείου Etelä-Savon, Φινλανδία) με αίτημα να διαπιστωθεί ότι η εργασία που παρείχαν στην υπηρεσία της SOS-Lapsikylä ry συνιστούσε «εργασία» κατά την έννοια του άρθρου 1 του νόμου περί του χρόνου εργασίας και να υποχρεωθεί η τελευταία να καταβάλει σε αυτές τις οφειλόμενες αμοιβές

τους για τα έτη 2006 έως 2009, δυνάμει του νόμου αυτού και της συλλογικής συμβάσεως του οικείου τομέα, για την περίπτωση που έχει παρασχεθεί υπερωριακή εργασία ή εργασία εκτελούμενη κατά τη διάρκεια των απογευματινών ωρών, των νυχτερινών ωρών ή κατά τη διάρκεια του σαββατοκύριακου.

10 Με απόφαση της 4ης Μαΐου 2012, το Etelä-Savon käräjäoikeus (πρωτοδικείο Etelä-Savon) απέρριψε την αγωγή των αναιρεσειουσών της κύριας δίκης, εκτιμώντας ότι η εργασία τους δεν υπαγόταν στον νόμο περί του χρόνου εργασίας. Κατόπιν της απορρίψεως της αγωγής τους από το Etelä-Savon käräjäoikeus (πρωτοδικείο Etelä-Savon), οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης άσκησαν έφεση κατά της αποφάσεως του ως άνω πρωτοβάθμιου δικαιοδοτικού οργάνου ενώπιον του Itä-Suomen hovioikeus (εφετείου ανατολικής Φινλανδίας), το οποίο επικύρωσε την προαναφερθείσα απόφαση με απόφασή του της 4ης Ιουλίου 2013. Οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης άσκησαν αναίρεση κατά της εν λόγω αποφάσεως του δευτεροβάθμιου δικαιοδοτικού οργάνου ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

11 Το εν λόγω αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι εκπρόσωποι του εργοδότη δεν ελέγχουν την καθημερινή εργασία των «αναπληρωτών γονέων SOS» και ότι ο εργοδότης δεν τους δίνει εντολές σχετικά με τις ώρες εργασίας ή αναπαύσεως κατά τις ημέρες απασχολήσεως. Ο «αναπληρωτής γονέας SOS» έχει την ευχέρεια να κατανέμει και να καθορίζει ο ίδιος την οργάνωση και το περιεχόμενο της εργασίας του, σύμφωνα με τις ανάγκες των παιδιών. Εντούτοις, για κάθε παιδί, καταρτίζεται πρόγραμμα φροντίδας και εκπαιδεύσεως, σύμφωνα με το οποίο ο «αναπληρωτής γονέας SOS» πρέπει να φροντίζει το παιδί και σε σχέση με το οποίο συντάσσει μια έκθεση. Εξάλλου, ο «αναπληρωτής γονέας SOS» έρχεται σε συνεννόηση με τον «γονέα SOS» όσον αφορά τη λειτουργία της οικίας για την οποία είναι υπεύθυνος και όσον αφορά τα συναφή πρακτικά ζητήματα.

12 Κατά τις συμβάσεις εργασίας των αναιρεσειουσών της κύριας δίκης, η ετήσια απασχόλησή τους ανερχόταν σε 190 περιόδους των 24 ωρών, με εξαίρεση μία εξ αυτών της οποίας η ετήσια απασχόληση ανερχόταν σε 170 περιόδους των 24 ωρών, από τις οποίες έπρεπε να αφαιρούνται 30 έως 33 ημέρες για ετήσια άδεια. Στην πράξη, η διάρκεια των περιόδων αναπληρώσεως κυμαινόταν από μερικές ημέρες έως αρκετές εβδομάδες.

13 Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει, επιπροσθέτως, ότι ο διευθυντής καταρτίζει εκ των προτέρων ημερήσιο πρόγραμμα, με το οποίο καθορίζεται η οικία στην οποία θα απασχοληθεί ο «αναπληρωτής γονέας SOS». Ο «αναπληρωτής γονέας SOS» συμφωνεί με τον «γονέα SOS» την ώρα ενάρξεως της περιόδου αναπληρώσεως. Τα ημερήσια προγράμματα πρέπει επίσης να καταρτίζονται κατά τρόπο ώστε κάθε εργαζόμενος να έχει κατά μέσο όρο δύο ελεύθερα σαββατοκύριακα μηνιαίως. Κατά την περίοδο αναπληρώσεως, ο εργαζόμενος δικαιούται επίσης μία ημέρα άδειας εβδομαδιαίως. Η αμοιβή των «αναπληρωτών γονέων SOS» καθορίζεται ως πάγιος μηνιαίος μισθός, αλλά, εάν ένας «αναπληρωτής γονέας SOS» υπερβεί τις 190 περιόδους εργασίας των 24 ωρών, δικαιούται συμπληρωματική αμοιβή.

14 Το αιτούν δικαστήριο καλείται να καθορίσει αν ο νόμος περί του χρόνου εργασίας εφαρμόζεται στους «αναπληρωτές γονείς SOS», πράγμα που θα είχε ως συνέπεια ότι η SOS-Lapsikylä ry θα είχε υποχρέωση να καταβάλει στις αναιρεσείουσες της κύριας δίκης τις αμοιβές που αξιώνουν. Ειδικότερα, θα πρέπει να καθοριστεί αν οι δραστηριότητες των «αναπληρωτών γονέων SOS» εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του ως άνω νόμου δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 1, σημείο 3, αυτού. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, κατά την εν λόγω διάταξη, η εργασία που ο εργαζόμενος παρέχει κατ' οίκον ή, άλλως, υπό συνθήκες από τις οποίες προκύπτει ότι ο έλεγχος της οργανώσεως του διατιθέμενου στην εργασία αυτή χρόνου δεν ασκείται από τον εργοδότη δεν εμπίπτει στις διατάξεις σχετικά με την οργάνωση του χρόνου εργασίας, με την επιφύλαξη του άρθρου 15, παράγραφος 3, του νόμου περί του χρόνου εργασίας, το οποίο δεν είναι κρίσιμο εν προκειμένω.

15 Κατά το αιτούν δικαστήριο, ο νόμος περί του χρόνου εργασίας μεταφέρει στο εθνικό δίκαιο την οδηγία 2003/88, της οποίας ορισμένες διατάξεις, ιδίως δε το άρθρο 17, παράγραφος 1, αυτής, επιτρέπουν στον εθνικό νομοθέτη να εισάγει παρέκκλιση, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, από τη ρύθμιση των περιόδων εργασίας και ανάπαυσης που καθορίζεται στην εν λόγω οδηγία.

16 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, επιπροσθέτως, ότι ο νόμος περί του χρόνου εργασίας ρυθμίζει όχι μόνο τον χρόνο εργασίας, τη νόμιμη διάρκεια της εργασίας, την υπέρβαση της εν λόγω διάρκειας, τη νυχτερινή εργασία και την εργασία με βάρδιες καθώς και τις περιόδους ανάπαυσης και την εργασία την Κυριακή, αλλά καθορίζει επίσης τις οφειλόμενες αμοιβές για διάφορους λόγους, όπως υπερωριακή εργασία και εργασία την Κυριακή.

17 Καίτοι το αιτούν δικαστήριο γνωρίζει ότι η οδηγία 2003/88 δεν εφαρμόζεται στις αμοιβές των εργαζομένων, πλην της περιπτώσεως των ετησίων αδειών μετ' αποδοχών, εντούτοις, εκτιμά ότι η ερμηνεία της εν λόγω οδηγίας είναι απαραίτητη για την επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του. Συγκεκριμένα, το δικαίωμα στις προσαυξήσεις των μισθών που καθορίζονται στον νόμο περί του χρόνου εργασίας εξαρτάται από την εφαρμογή εν προκειμένω του συγκεκριμένου νόμου, ο οποίος ρυθμίζει επίσης τον χρόνο εργασίας και ανάπαυσης.

18 Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, για την ερμηνεία της εξαιρέσεως που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, σημείο 3, του νόμου περί του χρόνου εργασίας, λυσιτελής είναι πρωτίστως η παρέκκλιση που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88.

19 Κατά το αιτούν δικαστήριο, από την απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2010, Union syndicale Solidaires Isère (C-428/09, EU:C:2010:612), απορρέει ότι, σε περίπτωση που δεν έχει αποδειχθεί ότι, αφενός, οι εργαζόμενοι έχουν τη δυνατότητα να αποφασίζουν για τον αριθμό των ωρών εργασίας τους και, αφετέρου, ότι δεν υποχρεούνται να παρίστανται στον τόπο εργασίας τους σε καθορισμένα ωράρια, η παρέκκλιση που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 δεν τυγχάνει εφαρμογής.

20 Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι τα πραγματικά περιστατικά που έδωσαν λαβή για την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές με αυτά της υποθέσεως που εκκρεμεί ενώπιόν του, ιδίως όσον αφορά τη φύση της εργασίας και τους όρους παροχής της εργασίας αυτής.

21 Συγκεκριμένα, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, εν προκειμένω, η εργασία που ανέλαβαν οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης προσομοιάζει, από άποψη περιεχομένου, με την εργασία η οποία εκτελείται στο πλαίσιο μιας οικογένειας από ένα εκ των μελών της και η οποία προβλέπεται ρητώς στο άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/88. Εξάλλου, το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά, αλλά ότι ο κατάλογος των δραστηριοτήτων που προβλέπονται στη διάταξη αυτή δεν έχει εξαντλητικό χαρακτήρα. Επομένως, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι είναι πιθανό το ενδεχόμενο η παρέκκλιση αυτή να εφαρμόζεται στην εργασία των «αναπληρωτών γονέων SOS», καίτοι δεν πρόκειται για οικογενειακό προσωπικό κατά την έννοια του άρθρου 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής.

22 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, επιπροσθέτως, ότι, εν προκειμένω, οι δυνατότητες του εργοδότη να ελέγχει την οργάνωση του χρόνου εργασίας των αναιρεσειουσών της κύριας δίκης είναι περιορισμένες, καθόσον ένας τέτοιος έλεγχος θα μπορούσε να επηρεάσει τη δυνατότητα ενός «αναπληρωτή γονέα SOS» να συμπεριφέρεται με τον ίδιο τρόπο που το πράττουν γενικά οι γονείς και να δημιουργεί μια σχέση εμπιστοσύνης με τα παιδιά. Το εν λόγω δικαστήριο προσθέτει ότι έλεγχοι τέτοιου είδους δεν φαίνεται να έχουν πραγματοποιηθεί. Συγκεκριμένα, οι «αναπληρωτές γονείς SOS» αποφασίζουν αυτόνομα σχετικώς με τα καθήκοντά τους, με τα διαστήματα ανάπαυσής τους και με τις εκτός της αντίστοιχης οικίας μετακινήσεις τους εντός των ορίων που επιβάλλονται από τις ανάγκες των παιδιών, λαμβανομένου υπόψη ότι οι ανάγκες αυτές επηρεάζουν, στην πραγματικότητα, τη δυνατότητα των εν λόγω «αναπληρωτών γονέων SOS» να αφιερώνονται στην ενασχόληση με προσωπικές ασχολίες και να οργανώνουν ελεύθερα τη ζωή τους.

23 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Korkein oikeus (Ανώτατο Δικαστήριο, Φινλανδία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 την έννοια ότι μπορεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της η κατά τα ανωτέρω περιγραφόμενη δραστηριότητα σε κατοικία "παιδικού χωριού", στο πλαίσιο της οποίας ο εργαζόμενος ενεργεί ως "αναπληρωτής γονέας SOS" κατά τις ημέρες αναπαύσεως των "γονέων SOS" των προστατευόμενων παιδιών, κατά το διάστημα αυτό κατοικεί με τα παιδιά σε οιονεί οικογενειακές συνθήκες και μεριμνά αυτόνομα για την ικανοποίηση των αναγκών των παιδιών και της οικογένειας με τον ίδιο τρόπο που το πράττουν γενικά οι γονείς;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

24 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 έχει την έννοια ότι μπορεί να εφαρμοστεί σε μια μισθωτή δραστηριότητα, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία συνίσταται στην ανάληψη της φροντίδας παιδιών σε οιονεί οικογενειακές συνθήκες, σε αντικατάσταση του προσώπου που είναι επιφορτισμένο, κυρίως, με τα καθήκοντα αυτά.

25 Προκαταρκτικώς, πρέπει να επισημανθεί ότι, εξαιρουμένης της ιδιαίτερης περιπτώσεως σχετικώς με την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88, η εν λόγω οδηγία ρυθμίζει απλώς ορισμένα στοιχεία της οργανώσεως του χρόνου εργασίας προς εξασφάλιση της προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, με αποτέλεσμα, κατ' αρχήν, να μην εφαρμόζεται στις αμοιβές των εργαζομένων (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, σκέψη 48 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

26 Πάντως, η διαπίστωση αυτή δεν συνεπάγεται ότι δεν πρέπει να δοθεί απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση.

27 Πράγματι, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 45 των προτάσεών του, η διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο αφορά το κατά πόσον ο νόμος περί του χρόνου εργασίας εφαρμόζεται στους «αναπληρωτές γονείς SOS» και αν μπορεί να θεμελιωθεί επ' αυτού, εκ μέρους των αναιρεσειουσών της κύριας δίκης, αξίωση για τις διεκδικούμενες αποδοχές.

28 Ακριβώς υπό τις συνθήκες αυτές το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88, η οποία, σύμφωνα με τις διευκρινίσεις του εν λόγω δικαστηρίου, μεταφέρθηκε στο εθνικό δίκαιο με το άρθρο 2, παράγραφος 1, σημείο 3, του νόμου περί του χρόνου εργασίας.

29 Επομένως, πρέπει να καθοριστεί αν οι δραστηριότητες τις οποίες ασκούν οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης, υπό την ιδιότητά τους ως «αναπληρωτών γονέων SOS», μπορούν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να παρεκκλίνουν από τα άρθρα 3, 4, 5, 6, 8 και 16 της οδηγίας αυτής, εφόσον η διάρκεια του χρόνου εργασίας, λόγω των ιδιαιτεροτήτων της ασκούμενης δραστηριότητας, δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται ή μπορεί να καθορίζεται από τους ίδιους τους εργαζόμενους.

30 Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως αναφέρει το αιτούν δικαστήριο, οι «αναπληρωτές γονείς SOS», που είναι μισθωτοί της SOS-Lapsikylä ry, είναι επιφορτισμένοι, κατά τη διάρκεια της απουσίας των «γονέων SOS», που επίσης είναι μισθωτοί του ίδιου εργοδότη, με την καθημερινή διαχείριση μιας οικίας καθώς και με τη φροντίδα και με την εκπαίδευση των παιδιών που φιλοξενούνται στην οικία αυτή, κατά τη διάρκεια συναπτών περιόδων των 24 ωρών, περιόδων οι οποίες ενδέχεται να

περιλαμβάνουν διαδοχικώς περισσότερες ημέρες, ενώ οι εν λόγω «αναπληρωτές γονείς SOS» έχουν δικαίωμα σε μία ημέρα άδειας εβδομαδιαίως και, κατά μέσο όρο, σε δύο ελεύθερα σαββατοκύριακα μηνιαίως.

31 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η προβλεπόμενη στο άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 παρέκκλιση πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο που να την περιορίζει στο απολύτως αναγκαίο μέτρο για τη διαφύλαξη των συμφερόντων των οποίων την προστασία καθιστά δυνατή η παρέκκλιση αυτή (αποφάσεις της 9ης Σεπτεμβρίου 2003, Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, σκέψη 89, και της 14ης Οκτωβρίου 2010, Union syndicale Solidaires Isère, C-428/09, EU:C:2010:612, σκέψη 40).

32 Το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι το εν λόγω άρθρο 17, παράγραφος 1, εφαρμόζεται σε εργαζομένους, ο χρόνος εργασίας των οποίων, καθ' ολοκληρίαν, δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται ή μπορεί να καθορίζεται από τους ίδιους τους εργαζομένους λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ασκούμενης δραστηριότητας (αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου, C-484/04, EU:C:2006:526, σκέψη 20, και της 14ης Οκτωβρίου 2010, Union syndicale Solidaires Isère, C-428/09, EU:C:2010:612, σκέψη 41).

33 Συναφώς, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εκτιμήσεως των περιστάσεων της υποθέσεως, το αιτούν δικαστήριο οφείλει να λάβει υπόψη, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 68 των προτάσεών του, το γεγονός ότι ο χρόνος εργασίας ενός «αναπληρωτή γονέα SOS» προκαθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη συναφθείσα με τον εργοδότη του σύμβαση εργασίας, καθόσον ο αριθμός των περιόδων των 24 ωρών, επί ετήσιας βάσεως, κατά τις οποίες αυτός οφείλει να παρέχει τις υπηρεσίες του καθορίζεται βάσει της συμβάσεως αυτής. Εξάλλου, το ως άνω δικαστήριο οφείλει επίσης να λάβει υπόψη το γεγονός ότι ο εν λόγω εργοδότης καταρτίζει εκ των προτέρων τους καταλόγους που αναφέρουν, ανά τακτά διαστήματα, τις περιόδους των 24 ωρών κατά τις οποίες ο «αναπληρωτής γονέας SOS» είναι επιφορτισμένος με τη διαχείριση της αντίστοιχης οικίας.

34 Λαμβανομένων υπόψη των ως άνω στοιχείων, δεν είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι ο χρόνος εργασίας των «αναπληρωτών γονέων SOS», καθ' ολοκληρίαν, δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται ή ότι μπορεί να καθορίζεται από τον ίδιο τον «αναπληρωτή γονέα SOS», λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ασκούμενης δραστηριότητας, ζήτημα το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

35 Η διαπίστωση αυτή δεν κλονίζεται, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο, από το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια των περιόδων στις οποίες οι «αναπληρωτές γονείς SOS» είναι επιφορτισμένοι με τη διαχείριση μιας οικίας, διαθέτουν μια ορισμένη αυτονομία για την οργάνωση του χρόνου εργασίας τους και, ειδικότερα, για την οργάνωση των καθημερινών εργασιών τους, των μετακινήσεών τους και των διαστημάτων ενεργού αναμονής τους, χωρίς να φαίνεται να υπάρχει, στην πράξη, έλεγχος εκ μέρους του εργοδότη τους.

36 Πράγματι, πρώτον, πρέπει να επισημανθεί, κατ' αρχάς, ότι οι δυσχέρειες που ενδέχεται να αντιμετωπίζει ένας εργοδότης, όσον αφορά τον έλεγχο της καθημερινής ασκήσεως των δραστηριοτήτων των υπαλλήλων του, δεν μπορούν, κατά κανόνα, να επαρκέσουν ώστε να θεωρηθεί ότι ο χρόνος εργασίας των τελευταίων, καθ' ολοκληρίαν, δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται ή μπορεί να καθορίζεται από τον ίδιο τον εργαζόμενο, εφόσον ο εργοδότης καταρτίζει εκ των προτέρων τόσο την έναρξη όσο και το πέρας του χρόνου εργασίας.

37 Στη συνέχεια, εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο εργοδότης δεν ελέγχει τον τρόπο κατά τον οποίο ο «αναπληρωτής γονέας SOS» ασκεί τις εν λόγω δραστηριότητες κατά τις περιόδους των 24 ωρών στη διάρκεια των οποίων αυτός ο «αναπληρωτής γονέας SOS» είναι υπεύθυνος για την αντίστοιχη οικία. Αντιθέτως, ο εργοδότης καταρτίζει εκ των προτέρων καταλόγους που αναφέρουν, για κάθε ημέρα, την οικία στην οποία ο «αναπληρωτής γονέας SOS» καλείται να εργαστεί. Ο τελευταίος έρχεται σε συμφωνία με τον «γονέα SOS» σχετικά με την ώρα ενάρξεως της περιόδου αναπληρώσεως. Τα ημερήσια προγράμματα πρέπει, επιπροσθέτως, να καταρτίζονται κατά

τρόπο ώστε κάθε εργαζόμενος να διαθέτει, κατά μέσο όρο, δύο ελεύθερα σαββατοκύριακα μηνιαίως. Ως εκ τούτου, από κανένα στοιχείο περιλαμβανόμενο στην απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ότι ο εργοδότης δεν ήταν σε θέση να ελέγξει αν, αφενός, ο «αναπληρωτής γονέας SOS» όντως ανέλαβε υπό την ευθύνη του την οικία κατά το χρονικό σημείο της ημέρας κατά το οποίο αυτός συμφώνησε, με τον «γονέα SOS», ότι επρόκειτο να αρχίσει η αναπλήρωση και αν, αφετέρου, αυτός έφερε εις πέρας την εν λόγω αναπλήρωση μέχρι τη λήξη της περιόδου των 24 ωρών ή των περιόδων των 24 ωρών που του έχουν ανατεθεί.

38 Τέλος, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο «αναπληρωτής γονέας SOS» οφείλει να συντάσσει μια έκθεση σχετικά με τον τρόπο κατά τον οποίο εφάρμοσε το πρόγραμμα φροντίδας και εκπαιδεύσεως το οποίο έχει καταρτιστεί για κάθε παιδί. Κατά συνέπεια, η έκθεση αυτή φαίνεται ότι αποτελεί ένα μέσο ελέγχου, το οποίο έχει στη διάθεσή του ο εργοδότης και το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον τελευταίο για τον έλεγχο του τρόπου κατά τον οποίο οι υπάλληλοί του ασκούν τις δραστηριότητές τους και, επομένως, για τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας τους.

39 Δεύτερον, όπως η κατωτέρω δυνατότητα περιγράφηκε από το αιτούν δικαστήριο, η δυνατότητα την οποία έχουν οι «αναπληρωτές γονείς SOS» ως προς το να αποφασίζουν, σε ορισμένο βαθμό, για τα διαστήματα ενεργού αναμονής τους, κατά τη διάρκεια των περιόδων των 24 ωρών κατά τις οποίες είναι υπεύθυνοι για την αντίστοιχη οικία, δεν τους επιτρέπει, εντούτοις, να καθορίζουν, με απόλυτη ελευθερία, τον αριθμό των ωρών εργασίας που πραγματοποιούν κατά τις εν λόγω περιόδους.

40 Αφενός, όπως εκθέτει το αιτούν δικαστήριο, πρέπει να σημειωθεί ότι οι «αναπληρωτές γονείς SOS» οφείλουν να έρχονται σε συνεννόηση με τους «γονείς SOS» όσον αφορά τον τρόπο διαχειρίσεως της αντίστοιχης οικίας και ότι φαίνεται αντίθετο προς την εν γένει οικονομία του συστήματος φιλοξενίας, που έχει καθιερωθεί με τα παιδικά χωριά, το να επιτραπεί στους «αναπληρωτές γονείς SOS» να μεταβάλουν ουσιωδώς τις συνήθειες, ιδίως όσον αφορά τα ωράρια, της οικίας για την οποία είναι προσωρινώς υπεύθυνοι, συνήθειες οι οποίες έχουν εγκαθιδρυθεί από τους «γονείς SOS». Επομένως, η τήρηση των συνηθειών αυτών φαίνεται να υποδηλώνει ότι οι «αναπληρωτές γονείς SOS» δεν μπορούν, αυτοί καθαυτούς, να καθορίζουν, με απόλυτη ελευθερία, το ωράριο εργασίας τους.

41 Αφετέρου, επισημαίνεται ότι πρέπει να θεωρούνται ως «χρόνος εργασίας», κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 1, της οδηγίας 2003/88, οι περίοδοι κατά τις οποίες ο εργαζόμενος βρίσκεται στην εργασία του, στη διάθεση του εργοδότη, και ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ή/και πρακτική (απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, σκέψη 25).

42 Ως εκ τούτου, τα διαστήματα ενεργού αναμονής που ενδέχεται να υπάρξουν, κατά τις περιόδους των 24 ωρών στη διάρκεια των οποίων ο «αναπληρωτής γονέας SOS» είναι υπεύθυνος για την αντίστοιχη οικία, εμπίπτουν στην άσκηση των καθηκόντων του εν λόγω εργαζομένου και αποτελούν χρόνο εργασίας όταν ο «αναπληρωτής γονέας SOS» είναι υποχρεωμένος να είναι παρών στον χώρο που έχει καθορίσει ο εργοδότης και να βρίσκεται στη διάθεση του τελευταίου για να παράσχει αμέσως τις κατάλληλες υπηρεσίες σε περίπτωση ανάγκης (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 2005, Dellas κ.λπ., C-14/04, EU:C:2005:728, σκέψη 48, καθώς και διάταξη της 11ης Ιανουαρίου 2007, Vorel, C-437/05, EU:C:2007:23, σκέψη 28).

43 Δεδομένου ότι τέτοια διαστήματα ενεργού αναμονής είναι ενσωματωμένα στον χρόνο εργασίας των «αναπληρωτών γονέων SOS», η ευχέρεια των τελευταίων να ορίζουν σε ποια χρονικά σημεία αρχίζουν και ολοκληρώνονται τα εν λόγω διαστήματα δεν ισοδυναμεί, ως εκ τούτου, με την ύπαρξη δυνατότητας των εργαζομένων αυτών να καθορίζουν ελεύθερα την έναρξη και το πέρας του χρόνου εργασίας τους.

44 Εξάλλου, και έστω και αν υποτεθεί ότι ορισμένες φάσεις ενεργού αναμονής, κατά τις περιόδους των 24 ωρών στη διάρκεια των οποίων οι «αναπληρωτές γονείς SOS» είναι υπεύθυνοι για την αντίστοιχη οικία, μπορούν να θεωρηθούν όχι ως χρόνος εργασίας, αλλά ως χρόνος ανάπαυσης, κατά την έννοια

του άρθρου 2, σημείο 2, της οδηγίας 2003/88, στο μέτρο που, όπως επισήμανε και η SOS-Lapsikylä ry κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση χωρίς να αντικρουσθεί επ' αυτού, οι «αναπληρωτές γονείς SOS», καίτοι οφείλουν να παραμένουν διαθέσιμοι προς επικοινωνία ανά πάσα στιγμή, επιτρέπεται να αποχωρούν από τον τόπο εργασίας τους όταν τα παιδιά, για τα οποία είναι υπεύθυνοι, είναι απασχολημένα σε δραστηριότητες εκτός της οικίας, η εν λόγω δυνατότητα να αποχωρούν από τον τόπο εργασίας τους αφορά μόνον ένα μέρος του καθημερινού ωραρίου τους και φαίνεται να καθορίζεται όχι από τους ίδιους τους «αναπληρωτές γονείς SOS», αλλά από τις ώρες απουσίας των παιδιών. Ως εκ τούτου, αυτή η ιδιαιτερότητα των όρων εργασίας των «αναπληρωτών γονέων SOS» δεν μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι ο χρόνος εργασίας τους, καθ' ολοκληρίαν, δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται, ή ότι, καθ' ολοκληρίαν, καθορίζεται από τους ίδιους τους «αναπληρωτές γονείς SOS».

45 Από τα προεκτεθέντα απορρέει ότι, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης, δεν υπάρχει καμία ένδειξη που να καταδεικνύει ότι η μισθωτή δραστηριότητα των «αναπληρωτών γονέων SOS» μπορεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88. Κατά συνέπεια, δεν είναι αναγκαίο να εξακριβωθεί, ως εκ περισσού, αν η δραστηριότητα των «αναπληρωτών γονέων SOS» μπορεί να εξομοιωθεί, από άλλες απόψεις, με μία από τις τρεις δραστηριότητες που μνημονεύονται, εν είδει παραδειγμάτων, στο εν λόγω άρθρο και, ειδικότερα, με το «οικογενειακό προσωπικό», για το οποίο γίνεται λόγος στο άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής.

46 Εν πάση περιπτώσει, και όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 72 έως 80 των προτάσεών του, οι «αναπληρωτές γονείς SOS» δεν μπορούν να θεωρηθούν ως οικογενειακό προσωπικό, οπότε αυτοί δεν εμπίπτουν στην εξαίρεση που προβλέπεται από το άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/88.

47 Πράγματι, μια τέτοια παρέκκλιση, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά, όπως υπογραμμίστηκε στη σκέψη 31 της παρούσας αποφάσεως, αφορά αποκλειστικά την εργασία που παρέχεται σε πλαίσιο εντός του οποίου η σχέση εργασίας που συνδέει τον εργοδότη με τον εργαζόμενό του είναι οικογενειακής φύσεως. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, το οποίο διέπεται από σχέσεις ιδιαίτερης εμπιστοσύνης και αφοσίωσης μεταξύ των μερών, μπορεί πράγματι να γίνει δεκτό ότι ο χρόνος εργασίας, καθ' ολοκληρίαν, δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται ή ότι μπορεί να καθορίζεται από το απασχολούμενο μέλος της οικογένειας.

48 Αντιθέτως, απλώς και μόνον το γεγονός ότι η επίμαχη δραστηριότητα προσομοιάζει με τα καθήκοντα διαπαιδαγώγησης που αναλαμβάνουν και με τις σχέσεις στοργής που αναπτύσσουν, κατ' αρχήν, οι γονείς έναντι των παιδιών τους δεν καθιστά δυνατή την υπαγωγή της εν λόγω δραστηριότητας στην εξαίρεση που προβλέπεται από το άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/88.

49 Κατόπιν όλων των ανωτέρω σκέψεων, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 έχει την έννοια ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε μια μισθωτή δραστηριότητα, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία συνίσταται στην ανάληψη της φροντίδας παιδιών σε οιονεί οικογενειακές συνθήκες, σε αντικατάσταση του προσώπου που είναι επιφορτισμένο, κυρίως, με τα καθήκοντα αυτά, εφόσον δεν αποδεικνύεται ότι η διάρκεια του χρόνου εργασίας, καθ' ολοκληρίαν, δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται ή ότι μπορεί να καθορίζεται από τον ίδιο τον εργαζόμενο, ζήτημα το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Επί των δικαστικών εξόδων

50 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαίνεται:

Το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, έχει την έννοια ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε μια μισθωτή δραστηριότητα, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία συνίσταται στην ανάληψη της φροντίδας παιδιών σε οικονεί οικογενειακές συνθήκες, σε αντικατάσταση του προσώπου που είναι επιφορτισμένο, κυρίως, με τα καθήκοντα αυτά, εφόσον δεν αποδεικνύεται ότι η διάρκεια του χρόνου εργασίας, καθ' ολοκληρίαν, δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται ή ότι μπορεί να καθορίζεται από τον ίδιο τον εργαζόμενο, ζήτημα το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

(υπογραφές)